
Betekenen vogelnamen eigenlijk iets en zo ja, wat dan? Sommige behoeven geen toelichting bijvoorbeeld duiker, strandloper, kiekendief. Maar waar komen namen als dodaars, ooievaar en wulp vandaan? En hoe zit het met de wetenschappelijke namen?

Jan K. Nijhof

What's in a name?

Mensen geven en gaven namen aan de dingen en wezens om hen heen, dus ook aan vogels. Dat gebeurt en gebeurde in alle mogelijke talen. Soms leende men een naam uit een andere taal, die dan vaak verbasterd werd zodat hij wat makkelijker in de mond lag. Of men verving de onbegrepen woorden door woorden uit de eigen taal die er qua klank op leken. Op die manier kon de naam van een vogel of volkomen onbegrijpelijk worden of een geheel andere betekenis krijgen. Omdat de namen oorspronkelijk heel oud zijn is het vaak tamelijk verwarrend en soms is de oorsprong en betekenis ook niet meer te achterhalen. Laten we eens een aantal willekeurig gekozen namen bekijken.

We beginnen met de *dodaars*. Het eerste lid is *dot* = pluk, het tweede is *aars* = achterste. Hij heet dus zo vanwege zijn pluk staartveren. Zijn wetenschappelijke naam is *Tachybaptus ruficollis*. Dat betekent de snel onderduikende vogel met de rode hals. *Tachy* kent u mogelijk van *tachycardie* = hartkloppingen, *baptus* herkent u via *baptist* = doopsgezinde en *collis* bijv. uit coltrui. In het Afrikaans, de taal van de Boeren uit Zuidafrika, de uitvinders van de apartheid en onze stamverwanten, heet hij *kleindobbertjie*. Alle dieren en planten hebben sinds Carolus Linnaeus (1707 -

1778) (Carl von Linné, een Zweed) een wetenschappelijke, min of meer Latijnse naam. Die naam haalde hij rechtstreeks uit het Latijn of soms uit het Grieks. De Romeinen hadden trouwens al veel namen aan het Grieks ontleend en verlatiniseerd. Andere namen verzoon hij zelf of hij latiniseerde reeds bestaande namen. Bovendien was hij niet onfeilbaar en maakte fouten, evenals zijn opvolgers. Dit wetenschappelijke Latijn is dus een soort potjeslatijn, zoiets als het Engels van een nederlandse politicus. Linnaeus bracht ook systematiek aan in de namen. Al zijn namen voor planten of dieren bestaan uit twee woorden. Het eerste woord, de geslachts- of genusnaam, is bij nauwverwante soorten hetzelfde en wordt altijd met een hoofdletter geschreven. De meeste fouten hebben bijvoorbeeld als geslachtsnaam *Podiceps* = stuitpotig (de poten staan immers ver naar achteren). Daarachter komt de soortnaam geschreven met een kleine letter: *Podiceps cristatus*, de *fuut*, *cristatus* = met kuif. (Soms staat er nog een derde woord achter om een ondersoort of iets dergelijks aan te duiden.) Die dubbele naam kan voor ons lastige gevolgen hebben. Als de systematici onder de ornithologen bijvoorbeeld zouden besluiten dat de *kuifduiker*, *Podiceps auritus* (= met oren!), de *geoorde fuut* heet *Podiceps nigricollis*

= zwarte hals, tja, het hoeft toch niet perse eenvoudig te zijn), toch nauwer verwant is aan de dodaars dan aan de fuut, dan wordt zijn naam *Tachybaptus auritus*. Is er al een *Tachybaptus auritus* dan moet er ook nog een nieuwe soortnaam verzonnen worden. Zodoende hebben de u bekende vogels in uw nieuwste gids soms opeens andere wetenschappelijke namen.

Geslachten of genera die nauw verwant geacht werden, werden door Linnaeus gegroepeerd in een zogenaamde familie. De familienaam is afgeleid van een van de genusnamen: Fuutfamilie = *Podicipedidae* (afgeleid van *Podiceps* dus). Deze eindigt altijd op *idae*, mogelijk omdat Carl dat een goed idee vond. Verwante families stopte hij bij elkaar in een orde. Ook daar wordt de naam afgeleid van een genusnaam, maar nu gevolgd door de uitgang *-iformes*: orde Fuutachtigen = *Podicipediformes*. Deze orden vormen samen de klasse *Aves* (= vogels) van het dierenrijk. Latere wetenschappers hebben dit systeem overgenomen en uitgebreid.

Niet alleen wetenschappelijke namen veranderen trouwens, ook aan de nederlandse wordt gesleuteld. Oorspronkelijk hadden de meeste vogels waarschijnlijk meerdere namen in

verschillende dialecten. Dus moest er een naam vastgesteld worden die overal in Nederland zou gelden, dat gebeurde ongetwijfeld door een commissie. Zo doende groeide het *paapje* uit tot een paap (in mijn ANWB-vogelgids is hij weer gekrompen tot een *paapje*). Coördinatie met de Vlamingen leidde er toe dat de *gaai* zijn etnische afkomst verloor.

Terug naar de vogelnamen zelf: *Albatros*. Komt van het arabisch *al qadus*, een watervat aan een waterrad. *Al* is een lidwoord en is er gewoon aan vastgeplakt, zoals ook in het woord *algebra*. Waarschijnlijk via het portugese woord *alcatraz* (dat u kent als de naam van het gevangenis-eiland in de baai van San Francisco) werd het bij ons albatros. Het woord werd oorspronkelijk gebruikt voor de *pelikaan*, de vogel met de grote keelzak die hij met water lijkt te vullen. De geslachtsnaam *Dio-medeia* was de naam van de albatros in het Latijn. Zeelieden geloofden vroeger dat als je een albatros doodde, het slecht met jou en je schip zou aflopen.

Voor de Grieken waren vogels belangrijk, ze konden hoog in de lucht vliegen en dus dicht bij de goden zijn. Uit het gedrag van vogels kon je dus de wil van de goden afleiden. Sommige vogels, bijvoorbeeld de *arend*, die vanaf grote hoogte scherp het aardse gewoel waarnam, waren bijzonder geschikt om de toekomst te voorspellen. Dat werd gedaan door speciale "vogelaars". Bij de Romeinen was de arend het symbool van Jupiter, de oppergod. De eerdergenoemde "vogelaars" waren de rechterhand van de veldheer. De *steenarend* heet *Aquila chrysaëtos*, *aquila* is Latijn voor arend, de soortnaam is een samentrekking van

chrysos = goud en *aëtos* = arend (beide Grieks), dus goudarend naar aanleiding van de goudkleurige veren op de kop. In het middelnederlands heette hij *am*, *aem*, *aren*, *arent*, waarbij de n(t) een jongere toevoeging schijnt te zijn. Het woord is verwant met het griekse *ornis*, maar dat betekent vogel. *Adelaar* is een ontleening uit het middelnederduits, waar het *adelaar(n)* was. Het is een samentrekking van *adel* en *are* = arend. In het moderne duits is het *Adler* geworden.

Ik neem aan dat het u inmiddels duizelt, dus houden we ermee op. Nou, nog eentje dan: *wulp*. Dit betekent letterlijk de schreeuwende vogel. Het is verwant met *welp*, dit padvindertje is ook genoemd naar zijn voortdurend piepen. Woorden uit niet-germaanse talen waar het aan gerelateerd is betekenen blaffen, voortdurend keffen of iets dergelijks. In het engels heet hij *curlew* en in het frans *courlis cendré*. *Curlew* / *courlis* lijken me de roep nabootsende woorden, *cendré* betekent askleurig. De wetenschappelijke naam is *Numenius arquata* = nieuwe maan (Grieks), boogvormig (Latijn), wat beide uiteraard op de kromme snavel slaat.

Literatuur:

Kraak, W.K. en anderen: De betekenis van latijnse / griekse namen van Europese vogels. Vogelbescherming Nederland, Driebergen, 1993, 55 blz.
 Peterson, R.T. e.a.: Petersons vogelgids van alle Europese vogels. Thieme, Baarn, 21ste druk, 1994, 381 blz.
 Veen, P. A. F. van, en van der Sijs, N.: Etymologisch woordenboek; de herkomst van onze woorden. Van Dale, Utrecht, 1989, 895 blz.
 Sinclair, I. e.a.: The larger illustrated guide to birds of southern Africa. Struik, Kaapstad, 1996, 448 blz.